

- 1 Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea: & qui communicauerit superbo, induet superbiam.

Ocuit in præcedentibus cauendum à cōsortio dolosi, benefaciendum non peccatori, sed iusto, cauendum item à familiaritate inimici reconciliati: profequitur hoc capite hanc de cauendis quorundam consortijs tanquam prauis & periculosis doctrinam, docens præterea declinanda consortia superbiorum, diuitem, magnatum, & quorumuis inæqualium. Imprimis ergo dehortatur à cōsortio cum superbis, tanquam pernicioso, comparatione vsus aptissima picis cum superbo, qua significat consuetudinem cum superbis contagiosam esse, & mox superbiam inducere, atque homini adhærere, quòd per eam consuetudinem homines natura sua inanis gloriæ appetentes, à modestia humilitateque mox abducantur, ac superbiam contrahant. Sicut, inquit, qui tetigerit picem, mox ab ea adhærente inquinatur: ita & qui consortium inicit cum superbo, induet superbiam, eaque inquinabitur. Sicut enim pix & adhæret faciliè, & adhærendo inquinat, hominemque dedecorat, ita & superbia.

- 2 Pondus super se tollit, qui honestiori se communicat, & ditiori te ne socius fueris.

GRæca habent; Pondus super te ne tollas in vita tua, & fortiori te ac ditiori te ne communicates; Quoddam scriptum habebat similiter; & ditiori te & fortiori te ne socius fueris. Vnum tantum habuit; & fortiori te. Quam lectionem verioremi puto, quòd nomine, honestiori, significetur more apud interpreté recepto, idem quòd ditior. Prohibuit consortium cum superbis, prohibet nunc consortium cum ditioribus & fortioribus, quia sicut qui cum superbis inicit consortium, ab eis coinquinatur: ita qui cum ditioribus & fortioribus communicat, pondus super se tollit, hoc est, grauamen magnum & onus sibi imponit, & vtrò assumit. Id quòd in sequentibus per varia declaratur, in quibus tenuiores & infirmiores à ditioribus & potentioribus grauari solent. Vtilis sanè est hæc & sequens doctrina contra multorù opinionem, qui bene secum agi putant, & felices se existimant, si in diuitem & magnatum consuetudinem & amicitiam recepti fuerint, quorum consortio se honoratos putant, & commoda multa consecuturos. At quòd sapiens quidam quærenti, quam vxorem duceret, respondit parem æqualemque ducendam esse, id latius patet in omni vitæ societate & ratione, maximè autem in amicitia. Vnde inter ea quæ vitam faciunt beatiorè, Martialis refert, pares amicos.

- 3 Quid communicabit cacabus ad ollam? quando enim se colliserint, confringetur.

Rectius Græca. Quid communicabit olla ad lebetem, hic impinget, illa confringetur. Quid, inquit, conuenit communionem esse inter cacabum æneum & ollâ testaceam. Cùm enim ea sese colliserint, nihil quidem inde mali patietur cacabus, sed olla cōfringetur. Significat ergo non conuenire ut cum potentiore societas ineatur, quòd à potentiore periculum esse possit socio infirmiori, non illi ab ipso. Extat ad idem significandum fabula Æsopica, coincidens cùm hoc Sapientis loco, de duabus ollis, altera lutea, altera ærea: quarum vtramque cùm vis fluminis tulisset, luteæ collisionem metuenti respondit ærea, ne quid timeat, sese enim ne collidantur satis curaturam. Tum altera, seu me, inquit, tecum, seu te mecum flumen colliserit, cum meo vtrumque fiet periculo. quare certū est à te separari. Cuius morale & significationem sequentia hic optimè declarant.

4. Diues iniustè egit, & fremet: pauper autem læsus tacebit.

Ostendit vnum modum quo olla à cacabo confringitur, hoc est, pauper à diuite læditur. Sæpe, inquit, contingit ut diues iniustè quippiam agat in pauperem, & insuper per iram indignè fremere & minari non obmittat, duplici eum incommodo onerans, lædendo scilicet & comminando. Quibus accedit & tertium, nempe quòd pauper læsus tacere cogitur, nec audet suam innocentiam defendere, aut alterius iniuriam ostendere, ne, si loquatur, iratum magis offendat, & ad nouam quam comminatur iniuriam inferendam prouocet. Græca quod est amplius, habent pro, tacebit, *ἡσυχίᾳ*, hoc est, orabit. Ita enim etiam sæpè accidit, ut pauperi etiam læso blandè loquendum sit & supplicandum, quo iratus diues placetur, & eius amicitia retineatur, aut ne noua iniuria inferatur; iuxta illud Prouerb. Pauper cum obsecrationibus loquitur, diues autem effabitur rigidè.

PROVERB. 18

5. Si largitus fueris, assumet te: & si non habueris, derelinquet te.

6. Si habes, conuiuuet tecum & euacuabit te, & ipse non dolebit super te.

Aliud inconueniens hic commemorat, significans pauperiorem à ditioe non consecuturum, ut sperabat, utilitatem, sed contrà potius diuitem præ avaritia & superbia (ut ferè diuites & auari sunt & superbi, omnia sibi deberi existimantes) suā ex socio quæsiturum commoditatem, eumque pauperiorem redditurum, quòd illius amicitia & muneribus & sumptuosis conuiujs sit fouenda, & emenda. Si, inquit, largitus fueris munera, assumet te in suam amicitiam: & si nō habueris, non ipse tibi dabit, sed mox derelinquet te. Si habes, conuiuuet tecum, hoc est, conuiuabitur tecum, cogeris enim inuitatus etiam reuuitare, sicque pauperiorem te reddet, nec ob id aliqua tui commiseratione tangetur, nec dolebit super te, etiamsi eius nomine pauperior redditus sis.

Si ne-

7 Si necessarius illi fueris, supplantabit te, & subridens spem dabit narrans tibi bona, & dicet: Quid opus est tibi?

Simile est cum præcedenti, nisi quòd ibi significatur diuitem à paupere quærere & munera & conuiuia, hic verò etiã eius operam & laborem, pro quo tamen nihil nisi verba & vanam spem daturus sit operam suam præstanti. Si, inquit, necessarius illi fueris, & opera tua indiguerit, supplantabit te, hoc est, decipiet te, bonis scilicet promissis & blando aspectu extorquens id à te in quo tua opera indiguerit. Subridens enim, vel, vt est Græcis, arridens tibi, spem dabit tibi narrando & promittendo bona quæ ab eo in mercedē expectes, & dicet: Quid opus est tibi? An aliqua re indiges? Nihil dubita, ego te nulla re egere finam. Liberè dicas quo indigeas, ego paratus sum succurrere. quasi dicat; Sic quidem à te quod vult extorquebit, sed præter verba & vana promissa nihil reddet. Pro, supplantabit, Græcis est ἀποπλανήσῃ, hoc est, decipiet. Sed & aliàs, vt cap. 3. hoc verbum reddidit interpres per supplantare, accipiens illud pro decipere. Multi libri habent; narrans tibi omnia bona; sed, omnia, vt non est in Græcis, ita nec in multis scriptis, & obest sensui.

8 Et confundet te in cibus suis donec exinaniat te bis & ter, & in nouissimo deridebit te.

9 Postea videns derelinquet te, & caput suum mouebit ad te.

Si, inquit, præter verba aliquid gratiæ & beneficij impartitus fuerit, id in conuiujs situm erit, quibus quandoque te excipiet: at his ipsis cibus suis pudorem tibi adferet, ita vt ex pudore etiam tu vicissim illum splendidis conuiujs cogaris excipere, donec sæpius facultates tuas euacuet & exhauriat, sic vt amplius sumptus ferre non possis: sicque tandem deridebit te velut insipientem & stultum, quòd te illi socium exhibere præsumpseris. Deinde etiam cernens tuam inopiam derelinquet te, & tantum abest vt condoleat aut succurrat, etiam caput suum mouebit contra te, vel deridendo te, vel renuendo petitioni ac precibus tuis acquiescere, qui prius omnia erat pollicitus. Pulchra certè narratio, ex communi vita desumpta, qua dum ob oculos ponit quod experientia sæpè vsuenerit testatur, efficaciter hortatur non temerè ditiorum amicitias ambiendas, nec honorem aut fructum ex illis expectandum, sed magis iniurias cum defensionis negatione, & depauperatione cum irrisione, & omnis præconceptæ spei frustratione.

10 Humiliare Deo, & expecta manus eius. Attende ne seductus in stultitia humilieris.

Priorem partem Græca non habent, sicut nec Rabanus, posteriorem sic habent: πρόσχε μὴ ἀποπλανῆσῃ τῆ ἐξουσία, καὶ ταπεινωθῆς ἐν ἑυφροσύνῃ σου, hoc est, attende ne seducaris mente, & humilieris in lætitia tua.

Inter-

Interpres legit ἀφροσύνη, hoc est, stultitia, quomodo etiam quidam legendum putant. Pertinent autem hæc ad superiora. Quoniam enim ostēdit eos qui se ditioribus coniungunt, sese illis cum magno detrimento suo debere demittere, nec aliud præter vanam spem ab eis recipere, monet Sapiens ut ne finant se speciosis eorum promissis, & præsumpta vana commodi consequendi persuasione decipi, ne per stultitiam illam suam qua stultè consili sunt in ditioribus, & sperabant se magnos futuros, humilientur, deiciantur, vilesque & abiecti fiant, humiliandum potius esse Deo, animosque nostros illi submitteudos, ut illi placere & obedire studeamus, & expectanda manus potentiae & benignitatis eius qui non deserit nec frustratur sperantes in se. Hoc ergo Sapiens hic vult

Pfal. 117.

Pfal. 145.

11 Noli esse humilis in sapientia tua, ne humiliatus in stultitia seducaris.

Hanc sententiam etiam Græca non habent. Videri autem potest ab interprete addita ad declarationem superioris, ut nomen, sapientiae, respondeat τῆς σοφίας, hoc est, mente, sententia, vel intelligentia. Proinde hic potest reddi sensus huius versus conueniens proposito. Noli in eo quod te sapienter eligere & instituere putas, vilis esse & nimis demissus, ut scilicet putes te prudenter facere eligendo ditiorum consortium, & ob id te illis nimis demittas & subicias, ne sic humiliatus seducaris ab illis per stultitiam tuam. Hoc est, caue ne quam putas esse sapientiam, qua te demittendum putas ditioribus, seductus agnoscas esse stultitiam. Rabanus sententiam hanc sic intelligit: Noli in eo quod rectè sapis & intelligis, sic esse humilis animi, ut cedas contrarium docentibus, & non ausis, cum oportet, contradicentibus veritati resistere, ne sic humiliatus seducaris ab eis per eorum stultitiam, aut in eorum stultitiam. Nam per accusatiuum legit; In stultitiam; quomodo & scripta quædam habebant.

12 Aduocatus à potētiore, discede: ex hoc enim magis te aduocabit.

Dixit de consortio ditiorum, subijcit nunc de consortio magnatum ac principū, varijs sententijs docens qua moderatione cum illis agendum sit. Sunt enim principum amicitiae & familiaritates periculosa, ut qui vitæ ac necis potestatem habeant, & leui nonnunquam de causa offendantur, ac fauorem mutent. Et tamen sunt qui eorum amicitias imprudenter ambiunt, quasi per eas honorem & vtilitatem magnam consecuturi. Monet ergo imprimis, ut qui à potētiore aliquo vocatur vel ad mensam, vel ad familiaritatem, vel ad dignitatem, non mox accurrat, sed ab initio ex reuerentia personæ, & animi sui modestia renitatur, excusando se honestè, & agnoscendo se indignum illius congressu

& col.

& colloquio. Si enim ille ex animo vocauit, tantum abest vt offendatur & reijciat quem vocauit, quin potius animaduertens & reuerentiam quæ illi exhibetur, & inuitati humilitatem principibus gratissimam, his delectatus, propterea magis aduocabit. Indicat ergo duplicem fructum ex honesta in initio reculatione, nempe quia per eam intelligitur an vocatio fiat ex animo, an potius honoris tantum causa, ac ad tentandum, & qui vocatur, grator fit vocanti. Huius rei aliquale exemplum habemus in Dauide, qui à Saule vocatus ad nuptias suæ filiæ, honestè aliquamdiu recusauit, dicens: Quis ego sum, aut quæ est vita mea, aut cognatio patris mei in Israël, vt fiam gener regis? 1. Reg. 18.

13 Ne improbus sis, ne impingaris, & ne longè sis ab eo, ne eas in obliuionem.

Secundum præceptum, quo docet eam in accessu ad principes moderationem tenendam, vt nec improbè aut importunè quis se ingerat eis, ne turpiter repellatur, nec aduocatus se omnino ab eis elonget, ne conceptus fauor pereat, qui quandoque utilis esse possit & necessarius. Indicat ergo principum amicitias nec temerè ambiendas, nec aspernandas. Ne, inquit, improbus sis, ingerendo scilicet te ad eos antequam voceris, ne impingaris, hoc est, turpiter repellaris tanquam indignus, & tamen ne etiam longè sis ab eo qui iam aliquem erga te fauorè concepit, ne venias apud eum in obliuionem, sicque omnem spem beneficij amittas. Rectè enim Alexander interrogatus quomodo quis conuersari debeat cum principibus, respondit, eos adeundos sicut ad ignem, vt neq; valde quis vicinus sit ne cõburatur, neq; longè sit ab eo ne frigeat.

14 Ne retineas ex æquo loqui cū illo, nec credas multis verbis illius. Ex multa enim loquela tentabit te, & subridens interrogabit te de absconditis tuis.

Dixit quæ moderatio seruanda ante congressum, nunc docet quæ in ipso colloquio seruanda sint, duo requirens. Primum, vt ne quis persistat diu loqui cum principe tanquam cum pari, & ea cum libertate qua ipse loquitur, sed vt paucis quod dicendum est absoluat, ne vel nimia confidentia, vel nimia loquacitate displiceat. Secundò, vt ne illi facile & firmiter credatur, etiamsi blandè loquatur, & multa promittat, quòd illa familiaris principum collocutio nonnunquam fiat ad explorandum animum hominis, & expiscandum secreta eius. Pro; non retineas ex æquo loqui; Græcis est μή τιμίχι ἰσχυοῦσθε, hoc est, non dubites colloqui. Sed interpres legit, ἰσχυοῦσθε, vt sit ab ἴσος, æqualis. Quid sequatur principum collocutionem & eorum explorationem, deinde explicat, dicens:

15 Immitis animus illius conseruabit verba tua, & non parcat de malitia & de vinculis.

Qui,

Qui, inquit, blanditia verborum amicitiam simulavit, & animum tuum expiscatus est, is per sævitiam animi sui testam verborum blanditiæ, conseruabit in memoria sua verba tua quæ locutus es, reuelans ei tua secreta, & oportunitate nactus, non parceret te affligere etiam vsque ad incarcerationem & vincula, sine commiseratione tibi quamuis inferet afflictionem & vincula, qui prius aureos tibi videbatur promittere montes.

16 **C**auere tibi, & attende diligenter auditui tuo, quoniam cum subuersione tua ambulas.

17 **A**udiens verò verba illa, quasi in somnis vide, & vigilabis.

Pertinent hæc ad verba illa principū, de quibus prius dixit, ea scilicet quibus multo sermone tentant hominem, & explorant eius secreta. Diligenter, inquit, attende his quæ audis ab eo, & caue tibi ne quid reticendum ei dicas, quoniam tu conuersaris cum eo non sine periculo vitæ tuæ, aut damni alicuius temporalis. Itaque audiens verba illa quibus tua expiscatur secreta, diligenter attende & vide, & quemadmodum qui seriò de re aliqua cogitare & consultare volunt, in quiete nocturna circa eam attentissimè cogitant vigilando: ita & tu diligenter attende illis verbis, & vide quid respondeas, nec sis dormienti similis, sed vigila, & circumspexitus sis. Hic sensus huius obscuræ vltimæ sententiæ maximè accedit Græcis, quæ habent: Audiens hæc, in somno tuo vigila. Non ergo illud, quasi in somnis, inagendum est cum præcedentibus, vt intelligatur verba illa audienda quasi in somnis, hoc est, parum ad ea attendendum, & paruam fidem eis habendâ, sicut quidam intelligunt, sed magis cum sequentibus. Nec habent multi libri; audiens verò verba illa; sed quidam, audiens verò illa, sine, verba: quidam, audiens verba illa, sine, verò, quomodo & Rabanus legit, qui etiam hanc partem iungit cum præcedenti, hoc modo: quoniam cum subuersione tua ambulas audiens verba illa: vt vna tantum sit sententia. Quod & mihi satis placet.

18 **O**mni vita tua dilige Deum, & inuoca eum in salute tua.

Rectè hanc superioribus subiecit sententiam, tanquam quæ rationem indicat, qua omnia pericula vitari possint. quasi dicat; Vt quæ dixi pericula, & alia effugere possis quæ varia in hac vita accidere possunt, tota vita tua dilige Deum, & insuper inuoca eum pro salute tua, & temporali & spirituali. Ita enim fiet, vt qui propè est omnibus se in veritate inuocantibus, te ab omni malo præseruet, qui diligentibus se omnia in illorum bonū conuertit. Bene autem duo hæc coniungit, dilectionem scilicet Dei & inuocationem illius, quia nec vitæ innocentiæ sufficit vt quis tutus sit, nisi assidua oratione se homo muniat contra periculorū varietates, & improborū conatus: nec inuocare prodest, si desit timor & dilectio Dei. Dicitur enim impijs: Cum multiplicaueritis orationem, non exaudia.

- 19 Omne animal diligit simile sibi, sic & omnis homo proximū sibi.
 20 Omnis caro ad similem sibi coniungitur, & omnis homo simili sibi sociabitur.

Prosequitur quam cepit doctrinam, docens cum quibus familiaris societas incunda sit, & cum quibus non, hoc est, cum similibus in vita & fortuna, non autem cum his qui dissimilis sunt vitæ aut fortunæ; ut pauperi non bene conueniat cum diuite, nec iusto cum peccatore. Id quo efficacius commōstret, adducit animalium exempla, quæ docent id maximè esse naturale, ut similia iungantur, non dissimilia. Omne, inquit, animal diligit animal sibi secundū genus simile, ideoque iungitur ei, & congregatur cum illo. Non enim monedula cum aquilino genere confociatur, sed cum suo genere: & ut dicitur, Aues concolores simul volant. & Conueniunt pecudes, & iunctæ pabula carpūt. Ita ergo etiam cōuenit ut quisq; eis iungatur, & familiarius diligat, qui sibi sunt in vitæ genere & fortunæ conditione similiores. Vtitur hac ratione & Cicero lib. de amicitia: Si, inquit, hoc apparet in bestijs, ut requirant atque appetant ad quas se applicent animantes, idque faciunt cum desiderio, & cum quadam similitudine amoris humani, quanto id magis in homine? Et in eodem libro: Disparēs mores disparia studia sequuntur, quorum dissimilitudo dissociat amicitias: nec ob aliam causam vllam boni improbis, improbi bonis amici esse non possunt, nisi quòd tanta est inter eos, quanta maxima esse potest, morum studiorumq; distantia. Hæc ille. Illud enim veteribus celebratum in omni animantiū genere vim habet, τὸ ὁμοίῳ τῷ ὁμοίῳ φίλον, hoc est, Simile amicum simili: vel, Simile gaudet simili: Vnde est & illud: Similitudo mater amoris. Porro circa lectionem notandum legendum potius per præsens, coniungitur, ut habent quidam libri, quàm per futurum, coniungetur, cum Græcis sit *συνάγεται*, Non est tamen legendū per præsens, sociatur, sed sociabitur, cum Græcè sit *προσῆσεται*, adhærebit. Ex eo enim quod fit in animalibus, vult ostendere quid in hominibus fieri conueniat. Quod autem in genere significauit, id iam in sequentibus expressius explicat, ostendens hæc eò pertinere ut dissuadeat societatem aut iusti cum peccatoribus, aut pauperis cum diuitibus.

- 21 Si communicabit lupus agno aliquando? sic peccator iusto?
 22 Quæ cōmunicatio sancto homini ad canem? aut quæ pars bona diuiti ad pauperem?

Quod ad lectionem attinet, quidam libri habent, sicut cōmunicabit, quia sequitur, sic, Alij melius habent: Si communicabit. Et potest legi interrogatiuè, ut sit sensus: An aliquando lupus inibit societate cum agno quem hostiliter prosequitur: sic & peccator an aliquando solidam communionē habebit cum iusto, cui tantopere cōtrarius est? Vel potest legi assertiuè, ut sit sensus: Si aliquando lupus societate inibit cum agno,

L etiam

etiam videre licebit peccatorem communicare iusto. quasi dicat; sicut illud non fiet, ita nec istud. Apud autem peccator lupo, ob suam rapacitatem & odium iustorum comparatur: iustus agno; ob suam innocentiam & utilitatem quam de se mundo adfert. In altera sententia quidam libri habent tantum, pars, non; pars bona. Quidam etiam etsi pauci habebat, pax, atque hæc proculdubio est vera lectio, cum Græcè sit *ἡσυχία*, hoc est, pax. In altera parte pro, sancto homini, Græcis est *ἁγιος*, hoc est, hyæng. Est autem hyæna animal ferum & crudele, de quo inter multa mira quæ de eo narrantur, scribit Plinius libro 8. cap. 30. maximè sermonè humanum inter pastorū stabula assimilare, nomēq; alicuius addiscere, quæ euocatum foris laceret. Item vomitionem hominis imitari ad sollicitandos canes quos inuadat. Præterea umbræ eius contactu canes obmutescere. Non ergo mirum est Sapientem hic insinuare nullam esse communicationem & pacem, sed potius inimicitiam inter hyenam & canem, atque his animalibus assimilare conditionem diuitis & pauperis: quòd sicut hyæna callidè opprimat canē, ita & diues pauperem, quem sæpe vel solo timore sui obmutescere facit. Mirum cur interpretes verterit, sancto homini, quanquàm magis putem legendum, sancti. sic enim habebat multa scripta; Quæ communicatio sancti ad canē, ut videri possit interpretem legisse *τὸ ἅγιον* vel *ἁγιόν* pro *ἁγιον*. Et potest iuxta hanc lectionem dictio, sancti, accipi pro re sanctificata, quæ rectè opponitur cani, quia canis immundissimum fuit animal secundum legem, utpote nec findens ungulam, nec ruminans, cui nullo modo conuenit res sanctificata, unde

Isaia 66. Dominus prohibet sanctum dari canibus. Et Isaia 66. canis opponitur sacrificijs, cum dicitur: Qui mactat pecus, quasi qui excerebret canem. Unde etiāsi legatur, sancto homini, rectè canis accipi potest pro animali in propria sua significatione, ut significetur hominē sanctum nullam habere conuenientiam cum cane, animali scilicet immundissimo, & à sacris

Deute. 23. adeo semoto, ut nec pretiū eius offerri posset Deo, ut dicitur Deuter. 23. Communiter tamen canis hic accipitur metaphoricè pro peccatore immundo & prophano, quomodo & ibi: Non est bonum sumere panem filiorum, & mittere canibus; ut quod hic dicitur conueniat cū illo Pauli:

Matth. 15.
1. Cor. 6. Quæ participatio iustitiæ ad iniquitatē? aut quæ societas luci ad tenebras? quæ conuentio Christi ad Belial? aut quæ pars fideli cum infideli?

23 Venatio leonis onager in eremo, sic & pascua diuitum sunt pauperes.

Sicut, inquit, leo venatur in deserto asinos syluestres, qui inferiores sunt viribus leoni: ita & diuites depascuntur pauperes, quia eorum bona diripiunt, eorumque se pascunt laboribus, qui ipsorū violentiæ nequeunt resistere. Ostendit ergo bene hac sententia, non posse pacē esse inter diuitem & pauperem, quod & alia ratione rursus ostendit, cum subiicit.

24 Et sicut abominatio est superbo humilitas, sic & execratio diuiti pauper.

Non

Non potest ergo bene conuenire inter diuitem & pauperem, quia sic diues pauperem execratur, sicut superbus abominatur humilitatem. hoc est, dedignatur admodum vilis haberi & abiectus. Consequencia quidem sermonis exigere videbatur, vt diceret; execratio diuiti paupertas; maluit tamen dicere, pauper, quo significaret propter paupertatem, quam odit diues auarus, non posse diuitem amare pauperem, & proinde non posse inter eos esse pacem & communicationem bonam.

25 Diues commotus confirmatur ab amicis suis, humilis autem cum ceciderit, expellitur & a notis.

Aliquot sententijs sequentibus, collatione facta inter diuites & pauperes, ostendit iniquam esse eorum conditionem, & valde dissimilem, vt mirum non sit quod inter eos non conueniat. Conditionis autem dissimilitudinem ostendit pulchre, & in mutatione fortunæ, & in sermone vtriusque. Si, inquit, diues aliquo infortunio obrutus fuerit, & conuulsus, mox confirmatur consilio & auxilio ab amicis suis, quos facile multos habet propter diuitias suas: si verò humilis, hoc est, pauper, (Græcè enim hic est $\pi\tau\omega\chi\theta$) ceciderit in aliquod infortunium, tantum abest vt a notis & amicis erigatur, vt etiam ab eis relinquatur, imò & expellatur ab eorum consortio, quod metuunt ne damnum aliquod pati cogantur propter eum. Vnde Iob dicit: Noti mei quasi alieni recesserunt a me, dereliquerunt me proximi mei: & qui me nouerant, obliti sunt mei. Et in Prouerbijs: Fratres pauperis oderunt eum, insuper & amici procul recesserunt ab eis. Legendum autem potius, expellitur, per præfens, quomodo multi libri habent & Rabanus, & non per futurum, expelletur, docent Græca, quæ habent $\pi\rho\sigma\sigma\alpha\pi\omega\theta\epsilon\rho\alpha$. Pulchre autem diuiti tribuit esse commotum, pauperi cadere, quia diues ferè tantum commouetur in sua infelicitate. Nam antequam cadat mox confirmatur, pauper verò etiam cadit, & graue infortunium patitur, nemine ipsum confirmante.

26 Diuiti decepto multi recuperatores, locutus est superba, & iustificauerunt illum.

27 Humilis deceptus est, insuper & arguitur: locutus est sensatè, & non est datus ei locus.

Intelligi posset per diuitem deceptum & humilem deceptum, is qui per alicuius fraudem iniuria affectus est. nam & sic vera erit sententia. Diuiti enim sic decepto multi sunt qui recuperare studet damnū illatū, at pauper ab alio deceptus etiā redarguitur, quod se per ignauitiam & stultitiam decipi permisit, eiusque deceptio non tam decipienti quam decepto imputatur. At Græcis consideratis, magis intelligendum est diuitē velpauperē dici deceptum, qui errat, & per errorem peccat siue opere, siue sermone, admittendo scilicet aliquid opere quod malū est, aut asserendo quod falsum est. Græcis enim est verbū $\sigma\phi\acute{\alpha}\lambda\alpha$, quod errare significat, & offendere. Itaque sensus

L ij est; Cum

est; Cùm diues per errorem aliquid delinquit siue factò, siue verbo, multi sunt qui illum defendant & excusent: imò etiam si loquatur aliqua per superbiam, multi sæpe sunt qui bene eum loqui prædicent, aut saltem excusent. Contrà si humilis & abiectus quispiam aliqua in re erret, & per errorem peccet siue factò, siue verbo, nõ solum non habet qui eius errori compatiantur, eumque instruant in spiritu lenitatis, sed etiam durè de suo errore redarguitur: quòd si verò prudenter aliquid loquatur, non est datus ei locus, hoc est, non admittitur nec recipitur eius sermo, & negatur ei audientia. Contemnitur enim sermonis prudentia propter personæ inopiam. Quod inter cæteras huius seculi vanitates miratur etiam Sapiens in Ecclesiaste: Quomodo, inquit, sapientia pauperis est contempta, & verba eius non sunt audita? Simile est quod sequitur:

Eccles. 9.

28 Diues locutus est, & omnes tacuerunt, & verbum eius vsque ad nubes perducent.

29 Pauper locutus est, & dicunt: Quis est hic? & si offenderit, subuertunt illum.

Dixit prius de his quæ diuites malè loquuntur, nunc de his quæ videntur bene dicere, quibus significat duplicem honorem deferri, videlicet & quòd imprimis cum summo omnium silentio audiuntur, & quòd deinde oratione absoluta sermo illorù valde extollitur & laudatur. Contrà si pauper in aliqua communitate loqui incipiat, mox sermo eius ob personæ conditionem exploditur, & dicitur: Quis est hic? quasi dicat, Indignus est qui inter nos loquatur, & docentis personam assumat, quemadmodum de Christo dixerunt: Nonne hic est filius fabri, &c. Et si in aliquo verbo offenderit, errauerit, & lapsus fuerit, mox hinc sumunt occasionem perdendi illum.

Matth. 13.

30 Bona est substantia, cui non est peccatum in conscientia, & nequissima paupertas in ore impij.

Quoniam Sapiens hætenus multa dixit de iniquitate diuitum, & misera conditione pauperum, ne ea culpa rerum esse videatur, & diuitiæ aut paupertas in malis numerentur ac damnentur, ostendit hoc loco nec malas esse diuitias, imò bonas, si diues sit bonus: nec bonam esse paupertatem, imò malam, si pauper sit impius: quia si impius sit, ore suo propter paupertatem multa mala committet, murmurando contra Deum, peierando, & mendacia multa proferendo, ut in plerisque pauperibus experientia accidere docet. Quidam apud Terentiū diuitias neque in bonis neque in malis numerat, sed tales dicit esse, quales sunt illi qui illis vtuntur. Idem senserunt qui eas instrumenta nominarunt quibus ad virtutes aut ad vitia uti possunt homines. Spiritus sanctus eas, sicut & valetudinē & corporis vires, dicit esse dona Dei, maximè illis qui eis bene vtuntur, & sine peccato obtinent ac possident. Cæterum quod ad literam attinet, notandum relatiuum, cui, in priori parte posse referri vel ad substantiam, ut sit sensus:

Bonæ

Bonæ sunt diuitiæ quibus non adest peccatum: vel ad hominem, vt sit sensus: Bonæ sunt opes illi homini cui non est peccatum. Illud autem, in conscientia, additum est nō malè ab interprete, vt intelligatur à conscientia dispositione pendere omnem externam fœlicitatem. In posteriori parte non est superlatius, nequissima, sed πένερα, hoc est, praua est paupertas in ore impij, qui scilicet eam execratur, & propter eam blasphematur, aliaque mala committit.

21. Cor hominis immutat faciem illius siue in bona, siue in mala.

Legendum est; in bona & in mala; & non, in bono & in malo. quomodo quidam libri habent, cum Græcis sit ἡς ἐγαθά, ἡς κακά. Rectè hæc sententia subiungitur præcedenti, & sequentibus præmittitur, quia hac ostenditur fœlicitatem hominis non subsistere in externarum rerum opulentiâ, nec earundem inopia fœlicitatem tolli, sed eandem consistere potissimum in interiori cordis bona dispositione, adeo vt fœlix sit & diues qui bono corde præditus est, etiam si rerum externarum copia destitutus sit: contrà sit infœlix & miser, qui corrupto & prauo est corde, etiam si rerum externarum abundantiam habeat, vt mox declarat in auaris, qui semper tristi sunt corde, nec sibi boni nec alijs. Cor, inquit, hominis pro sua diuersa dispositione immutat faciem illius siue ad bona siue ad mala, vt scilicet vel læta sit vel tristes, & vel benè se habeat vel malè. Quinquàm enim vultus volui possit, varièque fingi, tamen plerunque est index affectû animi, in quo expressa sunt signa iracundiæ, clementiæ, hilaritatis, & tristitiæ, item signa conscientia, ac timoris & verecundiæ. Sicut enim ex abundantia cordis os loquitur, & bonus homo Marth. 12. de bono thesauro cordis profert bona, malus mala: ita pro varia dispositione cordis, varia est & vultus dispositio, imo & totius corporis. Spiritus enim tristis, inquit Sapiens, exiccat ossa: animus verò gaudens Prou. 17. ætatem floridam facit. Duplici ergo ratione cor hominis immutat vultum eius, nempe & quia affectio cordis latentis fere diffunditur in exteriorem vultum, vt talis sit vultus hominis quale est cor, & quia ex cordis dispositione pendet bona vel mala hominis valetudo & sanitas, vel ægritudo.

22. Vestigium cordis boni, & faciem bonam, difficilè inuenies, & cum labore.

Græca sic habent; Vestigium cordis in bonis, est facies hilaris: & inuentio paraboliarum, cogitatio cum labore; Quo declaratur quod dictum est, ex motu affectuque animi vultum quoque variè affici, in eoque extare expressa signa animi læti, rebusque secundis fruuentis, aut graui aliqua ac difficili cogitatione occupati. meditatio enim & intentio animi cum labore coniuncta ipso vultu significatur. Quædam scripta habebant; post faciem bonam, & inuentionem paraboliarum; vt verisimile sit interpretè aliquid vertisse quod Græcis respondeat. Id quo-

L iij . . . . . niam

niam nullum videbatur habere commodum sensum, reiectum est à multis, cum posset hic esse sensus, quem non dubito fuisse interpretis: Inuenies difficilè ac cum labore & vestigium cordis boni, hoc est, faciem bonam, & inuentionem parabolarum, hoc est, absconditarum sententiarum, quia vtrumque nõ nisi exercitio virtutis & studij obtinetur, hoc est, nec virtus, quæ sola solidè lætificat, nec sapientia sine labore paratur. Secundùm receptam lectionem, postquam dictum est cor hominis immutare faciem hominis, ita vt ex consequenti facies hominis sit vestigium, hoc est, indicium cordis siue boni, hoc est, læti & bene affecti, siue mali, subiicitur difficulter inueniri vestigium cordis boni, hoc est, faciem bonam, (videtur enim secundum exponere primum, & cõiunctionem, & expõitiuè accipiendam) aut quia eam rem nõ facile quis in se assequitur, aut quia nec in alijs facilè inuenitur, quia pauci sunt & rari qui diu & constantè sunt læto corde & facie, cum & iusti pauci sint qui omnia huius mundi mala fortiter perferant, nec ob aliqua sua peccata non aliquando tristari debeant, & peccatores grauibus sæpe curis etiam in rerũ abundantia torqueantur, sicut de auaris subiicitur. Deinde sunt etiam, qui etsi videantur bonam habere faciem, quæ cordis boni sit testimonium, re vera tamen non habent talem, vt quæ per fictionem siue fraudulentam, siue necessariam & vtilem, non respondeat cordi. Nam & Ioab subdolè **Hester 13.** exhibuit lætam faciem Abner & Amasæ. Et Hester roseo vultu colore perfusa, gratis ac nitentibus oculis, tristem celabat animum, & nimio terrore contractum.

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

1 Beatus vir qui non est lapsus verbo ex ore suo, & non est stimulatus in tristitia delicti.

Eccle. 13. Hoc caput optimè cohærens cum fine præcedentis capituli, ostendit quis verè fœlix & beatus dicendus sit, damnans sordes parsimonix, & liberalitatè ac studium benefaciendum sibi tum alijs cõmendans, cum sanctitate vitæ & religionis, ac sapientix studio. Prima hæc sententia sicut & sequens, indicat quis sit in quo inuenire licet vestigium boni cordis, declaratque eam sententiam; Bona est substantia cui non est peccatum in conscientia. Ostendit enim eum esse beatum non qui diuitijs terrenis abundat, sed qui vitæ est integræ, quiq; nec verbo alios offendit, nec ipse in corde suo cõpungitur & stimuletur dolore admisi alicuius peccati grauioris. Et videri potest cum dicit; qui non est lapsus ore suo; respexisse ad id quod dixit; mala est paupertas in ore impij; cum verò dicit; & non est stimulatus vel compunctus tristitia delicti; ad illud; cui non est peccatum in conscientia. vt sit sensus: Beatus ille vir, qui etiam si sit pauper, non est tamen lapsus verbo vt murmurauerit contra